

Також український патріот висловлював своє переконання в тому, що національно свідомою молоддю має бути і фізично здоровою, бо на цьому ґрунтується і моральний дух і моральне здоров'я особистості [3, с. 25].

Почуття патріотизму є частиною національної свідомості молодої особи. На думку А. Шептицького патріотичне виховання має будуватись на толерантності, гуманізмі і терпимості до інших [6]. Відповідно це відображає свідомий культурний підхід до виховання молоді, який позбавлений формування агресивного відношення до представників іншої національності та релігійної приналежності.

Так, представник релігійної громади пропонував виховувати українських патріотів на основі цивілізаційного підходу до міжрелігійного та міжнаціонального співіснування.

Загалом, в своїх роботах А. Шептицький, своєю стійкою релігійною свідомістю одночасно розвивав і ту частину педагогіки, яка, будучи складовою свідомості української культури, міститься у невеликій суміжній частині релігійного і світського загальнопедагогічного; борючись за християнську віру, він не залишався осторонь питань національно-патріотичного виховання молоді і дорослих громадян, що мешкали на тогочасній території України, бо він не був байдужим до майбутнього України як самостійної держави; наголошуючи на вихованні патріотизму, А. Шептицький закликав до міжрелігійної і міжнаціональної толерантності, стоячи вже тоді на позиції демократичності, а не тоталітарного авторитаризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білас Я. І. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно - визвольного руху українців: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 09.00.11 / Я. І. Білас; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. - К., 2003. – 23 с.
2. Ідзьо В. Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців у Росії «Украинская жизнь» у 1914-1917 роках ХХ століття / В. Ідзьо. - Львів: СПОЛОМ, 2007. – 51 с.
3. Кисілевська-Ткач О. Митрополит Андрей Шептицький і українська молодь // Митрополит Андрей Шептицький та Пласт / За ред. О. Гайової, М. Перуна.; вд, ао, нт В. Кота. – Львів: Артос, 2012. – С. 17-27.
4. Мартиненко С. М., Хоружа Л. Л. Загальна педагогіка: Навч. посіб. / С. М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа / К.: МАУП, 2002. – С. 108.
5. Твори слуги божого митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи (2. VIII. 1899 р. 7. IX. 1901 р.) Репринтне видання. – Львів. – 1994. – Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ «Свічадо», Видавництво «Вільна Україна». – 290 с.
6. Шептицький А. Про патріотизм // Твори слуги божого митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи (2. VIII. 1899 р. 7. IX. 1901 р.) Репринтне видання. – Львів. – 1994. – Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавничий відділ «Свічадо», Видавництво «Вільна Україна». – 290 с. (за виданням 1965 року, Торонто) С. 17-18.

УДК 726: 908 (477.84)+719

Шиян Л. М.,

кандидат історичних наук

Національний заповідник «Замки Тернопілля»,

сmt. Вишнівeць

ЦЕРКВА ВОЗНЕСЕННЯ ГОСПОДНЬОГО У ВИШНІВЦІ-

ВИЗНАЧНА САКРАЛЬНА, ІСТОРИЧНА ТА МЕМОРІАЛЬНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНИ

Історико-архітектурні пам'ятки вкрай важливі для збереження історичної пам'яті як необхідної умови само ідентифікації нації. Загальновідомий факт, що на Тернопільщині знаходиться значна частка національної культурної спадщини, зокрема сакральної архітектури. Відповідно до законодавства України більша частина цих пам'яток сьогодні повернута релігійним громадам і вони являються релігійними та духовними центрами різних конфесій. Проте деякі з храмів крім своєї власної культурної цінності мають меморіальний характер і пов'язані з важливими подіями та відомими історичними постатями. Це розширює функціональне використання таких об'єктів. Вони стають важливими чинниками у справі становлення громадянського суспільства, сприяють вихованню поваги до власної історії, своїх витоків. Саме до таких храмів відноситься і церква Вознесення Господнього у смт Вишневець (до 1944 р. Вишневець) Збарзького району.

Вознесенська церква є важливим структурним елементом одного з кращих барокових палацових ансамблів України – Вишневецького палацового комплексу XVI – XVIII ст., головної резиденції впливових магнатів України – князів Корибутів Вишневецьких. Впродовж майже 350 років, з початку XV до середини XVIII ст., представники роду відігравали ключову роль у всіх сферах життя українського народу. Серед Вишневецьких – король Речі Посполитої, два претендента на корону, 7 старост, 5 воєвод, великий коронний гетьман, польний гетьман, великий литовський гетьман, канцлер ВКЛ, каштелян краківський. Кожен українець знає славне ім'я Дмитра Вишневецького (Байди) – засновника Запорозької Січі. А останній з Вишневецьких – князь Михайло Серватій, великий литовський гетьман, був сподвижником Івана Мазепи, за що мало не поплатився життям [1, арк. 5].

У краєзнавчій літературі роком побудови Вознесенської церкви зазвичай називають 1530 р., на жаль, без посилань на першоджерело [2, с. 607]. Морфологічні особливості автентичної мурованої частини храму свідчать, що вона – найстаріша частина ансамблю. Фундатором церкви вважали одного з перших князів Вишневецьких, володаря Вишневця у XV ст. – на поч. XVI ст. князя Михайла Васильовича Вишневецького чи когось з його чотирьох синів. Раніше згадувалося, що у кінці XV ст. Михайло Вишневецький розпочав будівництво нового замку на лівому високому березі ріки Горинь у Новому Вишневці. Церква могла бути частиною його оборонних споруд. Урешті тоді рід Вишневецьких ще не був колонізований.

Серед актів кременецьких земських книг 1601 р., міститься документ, який дозволяє уточнити ім'я фундатора церкви. В акті продажу в 1598 р. Олександром Вишневецькою та її чоловіком Юрієм Чарторийським Михайлові Вишневецькому належної їм частини Вишневця є запис про муровану церкву, яку збудувала для Олександри її мати княгиня Еуфимія з Вербицьких Вишневецька [3, с. 90].

Побудована церква біля підніжжя високого пагорба у безпосередній близькості від замку, орієнтована вівтарем на схід і при Вишневецьких була княжою. Сьогодні, хоча і перебудована в кінці XIX ст., вона все ж зберегла головні конструктивні особливості, притаманні сакральним пам'яткам XVI ст. та має аналоги в інших регіонах Західної України. Зодчі цих маленьких споруд, практично позбавлених декору, всю увагу звертали на об'ємно-просторову композицію та співвідношення окремих частин споруди.

Як і більшість церков того часу, Вознесенська церква є симбіозом архітектурних запозичень у своєрідному місцевому трактуванні [4, с. 103]. Невелика за розмірами, вона –

домінанта архітектурного ландшафту не лише палацового ансамблю, а й усього містечка. В плані церква тридільна. Мури були зведені з місцевого рваного каменя вапняку, склепіння – з цегли. До середини XVIII ст. церква з заходу була розширена цегляною забудовою прямокутного об'єму з плоским дерев'яним перекриттям, над яким влаштовано також дерев'яну дзвіницю. Ще в 1863 р. церква мала три куполи, причому передня баня вирізнялася серед інших своєю формою [5, с. 90].

У 1860 р. Вишневець відвідав Наполеон Орда, який зробив низку графічних зображень палацу та загальної панорами комплексу. На основі одного з цих малюнків у 1876 р. була виконана відома літографія, яка тиражувалася в багатьох виданнях. Це єдине зображення храму до перебудови, яку провели в 1872–1873 рр.

У підземеллі церкви є крипта Вишневецьких. Серед інших тут були поховані ревні захисники православної віри, визначні українські фундатори першої половини XVII ст. князь Михайло Михайлович Вишневецький, староста овруцький, та його дружина княгиня Раїна з Могил Вишневецька, двоюрідна сестра Петра Могили [6, с. 88].

Під час польсько-турецької війни 1675 р., внаслідок облоги Вишневеця турецькою армією Ібрагіма-паші, місто і замок зазнали значних руйнувань. Проте немає жодних відомостей про руйнування церкви. З поваги до своїх православних предків Вишневецькі-католики не робили спроби переосвятити храм на римо-католицький. Один з перших дослідників православних храмів Волині М. Теодорович щодо цього писав у своїх записках: «Гроби православних батьків постійно нагадували відступникам-синам про їх родове православ'я» [7, с. 8]. Відомо тільки, що у 1703 р. Михайло Серватій видав універсал про перехід мирян та священників у його володіннях до Унії, а в 1732 р. передав Вознесенську церкву греко-католикам [8, с.317].

Вперше усипальницю православних князів Вишневецьких дослідив у 1859 р. граф Володимир де Броель-Плятер. Поховання на той час були в доброму стані, останки Вишневецьких завдяки якісному бальзамуванню та сухому і прохолодному приміщенню добре збереглися, особливо строї померлих [9, с.76].

Під час правління імператора Російської імперії Олександра II архієпископ Волинської єпархії Агафангел здійснив поїздку від Житомира до Почаєва для ознайомлення з церквами єпархії. Дня 3 червня він відвідав Вишневець. В коротких нотатках експедиції відзначено незадовільний стан Вознесенської церкви, особливо знищений був дерев'яний дах. У 1872 р. до Вознесенської церкви на заміну старої прибудовано нову дзвіницю, теж дерев'яну, під наметовим дахом, а над центральним об'ємом влаштовано баню на гранчатому глухому барабані. Так старовинні українські дерев'яні шатрові куполи замінили новими, звичайними, пізньомосковського стилю. Ще в 1882 р. у храмі був старовинний іконостас, «звичайної форми» та нова ризниця [10, арк.16 зв.]. У 1898 р. у церкві спорудили новий вівтар.

Г. Лукомський під час відвідин Вишневецького палацу в 1912 р. описував церковні реліквії, які на той час ще були в храмі. Серед численних ікон згадується декілька складнів, які мали велику історичну та художню цінність. Іншою історичною реліквією був великий шестираменний позолочений хрест візантійського стилю, прикрашений тонким карбуванням та дорогоцінним камінням. Крім того, в Вознесенській церкві були ще дві знаменитості московського походження: складень з іконою Божої Матері і багаті ієрейські ризи, які, за деякими свідченнями, мали безпосередній стосунок до подій, пов'язаних з підтримкою Вишневецькими Дмитра Самозванця. За переказами в 1604 р.у Вознесенській церкві відбулися його заручини з Мариною Мнішек [11, с.10].

Крім ікон та творів ужиткового мистецтва в церкві зберігалися церковні книги та документи, які датувалися XVI – XVIII ст. Після закриття храму в 1961 р. частину цих

матеріалів передали парафіяльним церквам сіл Лози та Мухавця. На сьогодні вдалося віднайти лише метричні книги другої половини XVIII–XIX ст., які стосуються цих населених пунктів. Серед церковних книг, які зберігалися в Покровській церкві с. Лози і належали колись Вознесенському храмові, була Тріюдь 1669 р., видана Львівським Успенським Братством напередодні його ліквідації. Книгу подарував церкві волинський митрополит Діонісій під час відвідин Вишневеця в 1810 р.

На початку XX ст. церква мала 56 десятин землі і дохід від продажу зерна. При церкві діяла семикласна парафіяльна школа [12, арк.23]. Храм Вознесення Господнього залишався парафіяльним до 1961 р. Згодом його закрили та використовували як склад. На території біля церкви влаштували стрільбище. За три десятиліття приречена на знищення Вознесенська церква зазнала непоправних втрат. Грабіжники сплюндрували поховання князів Вишневецьких.

У 1992 р. з відновленням державної незалежності України церкву Вознесення Господнього знову зареєстрували та відбудували силами місцевої православної общини, на жаль, без належної уваги з боку фахівців. Під час проведення ремонту вхід до крипти Вишневецьких залили бетоном.

Сьогодні церква є чинною та відноситься до Української Православної Церкви Київського Патріархату. На фасаді храму встановлені меморіальні дошки на честь Вишневецьких. Але немає доступу до княжих поховань і невідомо, який їх стан.

Нещодавно в Україну повернули прах видатного українця – поета Олександра Олеся. У зв'язку з цим, Український інститут національної пам'яті озвучив ідею створення у Києві національного Пантеону. Відповідно ставиться питання про перенесення до столиці останків відомих діячів. Маємо надію, що і наші «забетоновані пантеони», сплюндровані могили, про які наразі, як ганебний факт, писала Ольга Ковалевська залишаться у минулому [13]. І хоча князів Вишневецьких і не можна віднести до героїв та безпосередніх борців за незалежність, без них Україна була б іншою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Національна наукова бібліотека України ім.Вернадського. Інститут рукопису, ф. 81, спр. 22. [Вишневецький] Хронограф «Dla pamięci co się którego roku działo». Копія. [Н.п. 1845 р.]. – 8 арк.
2. Теодорович М. Вишневец /Н. Теодорович // ВЕВ. – 1890. – №. 19. – С. 607–609.
3. Chamańska I. Wiszniowiec /Iłona Chamańska. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2007. – 553 s.
4. Вечерський В. До питання про національний стиль в архітектурі України XVII–XVIII ст. / В. Вечерський // Архітектурна спадщина України. – 1994. – Вип.1. – С.102–113.
5. Нариси історії архітектури Української РСР (Дореволюційний період). – К.: Друк. Держбудвидаву, 1957. – 559 с.
6. Шиян Л. Раїна Могилянка княгиня Вишневецька та її фундації Задніпрянським монастирям / Л. Шиян // Ніжинська старовина. – Київ, 2013.– № 5. Випуск 16(19). – С. 85– 90.
7. Лукомские В., Г. Вишневецкий замок / В., Г. Лукомские // Старые годы. – 1912. – № 3. – С. 1– 47.
8. Архив Юго-Западной.России (Архив Ю.З.Р.): в 34 т. – Ч. 1, т. IV. Джерела з історії України. – К. : Университетская типография, 1871. – 856 с.
9. Длугопольський А. Вишневец и его князя/Длугопольський Афанасий//

Вестник Западной России.–Вильно, 1868. – Т.2, кн. 8. – С. 51 – 83.

10. Державний архів Житомирської області, ф.158, оп.1, спр.10. Дело канцелярии Волынского епархиального архиерея по обозрению Волынской епархии. 1871 р. – 62 арк.

11. Шиян Л. Вишневець та князі Корибути Вишневецькі / Любов Шиян. – Тернопіль: Горлиця, 2006. – 85 с.

12. Державний архів Тернопільської області, ф.148, оп.8,спр.174. Клировая ведомость церкви Вознесения Господня.1923 р. – 32 арк.

13. Ковальська О.Забетонований пантеон. Родинний склеп Скоропадських як виклик політиці національної пам'яті. / Ольга Ковальська // Тиждень.–2017. – №5(481). – Режим доступу: www.tyzden.ua/cultura/18449.

УДК 37.034(477)

Яковишин Р. Я.,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти ТОКІППО

**СИСТЕМА РІЗНОМАНІТНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ, ЩО
ВИКОРИСТОВУВАЛИСЯ ТАКОЮ СУСПІЛЬНОЮ ІНСТИТУЦІЄЮ ЯК ЦЕРКВА В
СПРИЯННІ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ГАЛИЧНИНИ НА
ЦІННОСТЯХ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВЧЕННЯ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
АСПЕКТ**

Однією з найголовніших турбот кожного народу є фізичне, психічне і моральне здоров'я його наступних поколінь. Пройдений людством шлях доводить, що основним стрижнем, завдяки якому формується людська особистість, може бути лише вся сукупність ідеалів, що їх визначила й оберігає упродовж віків релігія [6, 12].

Значимість попередньої думки підтверджують результати опитування 262 провідних учених світу, які в 1909 році опублікував німецький професор Денерт. Із загальної кількості опитаних 92% визнали себе віруючими людьми і лише 2% - атеїстами, а 6% – зарахували себе до агностиків [7, 27].

А сам термін “церква” походить від грецького “кіріне”, “кіріяке”, що означає Дім Божий, Господній, себто святе місце, призначене для християнських богослужінь, молитов. Вперше слово “церква” з'явилося тричі у Євангелії від святого Матвія: “І кажу Я тобі, що, Петро ти, і на скелі оцій побудую Я церкву свою,– і сили адові не переможуть її” [2 Мт.16.18], і далі: “А коли не послухає їх,– скажи Церкві, коли ж не послухає й Церкви,- хай буде тобі, як поганин і митник!” [2 Мт.18.17].

У другій половині ХІХ століття в Галичині характерною ознакою національної освіти була церковно-парафіяльна (приходська) школа, що перебувала у тісному зв'язку з церквою та громадою. Церква і громада були, по суті, однорідними установами.

Обставини життя того часу робили необхідним існування інституту домашніх шкіл грамоти, які склали перехідну ланку від християнської сім'ї, котру Апостол Павло називав “домашньою церквою”, до відповідно влаштованої церковно-парафіяльної школи. Завданням священика, керівника останньої, було спрямовувати всі зусилля на те, щоб підтримувати намагання спільного навчання дітей. Початок уроку відзначався трьома земними поклонами дітей, а його закінчення пов'язувалося з “перекрестясь цїлованієм” книги (наслідуючи приклад священика, котрий цілував прочитані уривки із св. Євангелія). Звідси визначився так званий тип “істинної” школи грамоти, яка була прямим продовженням домашнього виховання